

קול צופיין

קול צפ"ן נשאו קול יחדו ירגנו

ואתחנן תשפ"ה השיעור השבועי מיסודו של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל האל-קי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל

שבת נחמו

השיעור נמסר ע"י הרה"ג **שמואל אליהו** הרב הראשי של צפת

לחיות את הגאולה

דברים – ספר פתיחת הלב

ארבעים שנה של תלונות

בסוף ארבעים השנה אומר משה לישראל כי אנ"פ שנעשו להם ניסים גדולים מאז יציאת מצרים, והם בתוך הגאולה. הם לא מודים על כך ולהפך, כל הזמן מתלוננים על חסרון הדגים הקישואים והבצלים. רוצים לחזור כל הזמן למצרים ולא מרגישים את כל הטוב שאלוקים עושה להם.

ארבעים שנה לקח להם להבין שכאשר היו במצרים השליכו את הבנים שלהם ליאור והמלך שיעבד אותם ככל העולה על רוחו. הכביד את העבודה כשדרשו חרות, העביד בעבודת פרך בשביל לשבור את רוחם ולדכא את רצונם. ביציאה ממצרים הם ניצלו מניצול ודיכוו לחיים של חרות וחופש. הם יצאו מתרבות אלילית לאמונה באל אחד שעתידה לשנות את העולם לטובה.

פתיחת הלב בסוף הארבעים – פתיחת שערי ארץ ישראל

ההבנה הזו התרחשה בלבבות של ישראל אחרי ארבעים שנה. "הפסות הגדלת אשר ראו עיניך האותות והמפתים הגדלים ההם: ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועיניים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה". ביום שנפקחו להם העיניים לראות את כל הטוב הזה – נפתחו שערי ארץ ישראל לרווחה.

פתיחת האזניים – בפרשת ואתחנן

תהליך ההתפכחות מתחיל בפרשת ואתחנן. בפרשה הזו משה מלמד את ישראל לפתוח את האזניים "ועתה ישמע ישראל שמע אל הקולם ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלהי אבותיכם נתן לכם". שמיעה שפותחת את שערי ארץ ישראל (דברים ד א). צריך לשים לב שהמילים "שמע ישראל" מופיעות רק בספר דברים שבע פעמים, ארבע מתוכן בפרשת ואתחנן. אין ספק שזו פרשה שבה משה מלמד אותנו להאזין היטב לקול ה' הנשמע במציאות.

פתיחת העיניים לירושת הארץ

כל זה אחרי שבפרשת דברים לימד אותנו משה לפתוח את העיניים,

לראות את הטובה של ארץ ישראל. להכיר את גבורתם של ישראל, את יכולתם לכבוש את שבעת העמים. "ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ וכו' " (א ח). וכן "ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך אל תירא ואל תחת" (א ג). כך נאמר על סיחון פעמיים "ראה החלתי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו" (ב). וגם בפרשת ואתחנן "ראה למדתי אתכם הקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה" (ד ה).

דברים – הספר לפתיחת הלב

הלימוד הגדול של ספר דברים הוא פתיחת הלב. ניתן לראות את דבר הזה באמצעות מספר הפעמים שהמילה "לבב" מופיעה בספר דברים (47 פעמים בדברים, 8 פעמים בארבעת החומשים האחרים). אין שום ספק שאנו לומדים מכך שספר דברים כולו נועד לפתיחת הלב של עם ישראל.

ארץ ישראל – הפיכת חול לקודש

על הפסוק "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך". מפרש רש"י "בשני יצריך". ואכן מופיעה המילה "לבב" לפעמים בצורה שלילית. "ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחווית לאלהים אחרים ועבדתם". והמטרה בארץ ישראל היא להפוך את החול הזה לקודש "כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ל). וראה עוד לקמן על מצילות הסוס).

התפכחות – בפרשה ראשונה של קריאת שמע

בזכות פתיחת הלב העיניים והאזניים זכינו להיכנס לארץ אחרי שנדדנו במדבר ארבעים שנה. לכן אנחנו מזכירים לעצמנו כל יום בכל קריאת שמע "שמע ישמע ה' אלהינו ה' אחד" – על השמיעה. "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" – על הלב. "וקשרתם לאות על ירך והיו לטעפות בין עיניך" – על הראיה. כולנו מכירים את ההלכה שתפילין לא מונחות באמת בין העינים אלא על הראש. להזכיר שמדובר על פתיחות עיני השכל. שכאשר הן סגורות עיני הבשר לא רואות כלום. וכאשר הן פתוחות, עיני הבשר רואות הכל.

התפכחות הזו נמצאת גם בפרשת שניה "וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמִיעוּ" שאנו אומרים פעמיים ביום "לֹא־הִבֵּה אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וּלְעִבְדוֹ כָּכָל לִבְכֶּם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם". ואומרים גם "וְהָיָה לְטוֹטַפְתּ בֵּין עֵינֶיכֶם" (דברים יא). גם בפרשת ויאמר העוסקת בציצית אנו מזכירים את פקחת העינים והלב "וְלֹא תִתּוּרִי אַחֲרֵי לִבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֶיכֶם" שלא יטעו ישראל בהמשך המסע כמו שטעו המרגלים בלב אטום שמונע מאדם לראות ולשמוע את האמת על ברכת הארץ וברכת ה'.

נחמו – פקחת העיניים, האזנים והלב

פקחת העינים בעת הגאולה העתידית

ההתפכחות הזו חיונית מאוד לתהליך הגאולה. ועל כל כותב לנו ישעיהו הנביא את נבואות הגאולה ואומר לנו "הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעֲרִירִים הִבִּיטוּ לְרֹאוֹת: מִי עֹר כִּי אִם עֲבָדִי וְחָרַשׁ כְּמַלְאכֵי אֱשֶׁלַח מִי עֹר כְּמִשְׁלֵם וְעֹר כְּעָבֵד ה': רֹאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמָר פִּקּוּחַ אֲזָנִים וְלֹא יִשְׁמַע" (ישעיהו מב).

בשבת ואתחנן אנחנו קוראים את הפסרת "נחמו" ועל שמה נקראת כל השבת. גם ההפסרה הזו עוסקת בפתיחה חיונית זו לנו ולכל העולם. אומר לנו ישעיהו "שָׁאוּ מָרוֹם עֵינֶיכֶם וְרֹאוּ מִי בָרָא אֱלֹהֵי הַמוֹצֵא בְּמִסְפָּר צָבָאָם לְכֹלֶם בְּשֵׁם יְקָרָא מְרַב אֲזָנִים וְאֶמְיץ כַּח אִישׁ לֹא נַעֲדָר" (מ כו) תראו את גודלו העצום של ה'יקום. תראו את העוצמה האדירה שנדרשת כדי להניע את מיליארדי הגלקסיות בחלל העצום של השמים. תתבוננו בחכמה האין סופית שעל פיה מתנהלת כל המערכת המופלאה הזו בסדר במשך אלפי אלפי שנים.

אלוקים גדול – ואין מי שיכול לעמוד מולו

תבינו שאלוקים באמת גדול מאוד. ש"כֹּל הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדוּ מִאִפְסָם וְתִהְיֶה נִחְשָׁבוּ לוֹ". "הֵן גּוֹיִם כְּמֶר מִדְּלִי (כמו טיפת מים מדלי) וְכִשְׁחַק מֵאֲזָנִים נִחְשָׁבוּ, הֵן אֵינִם כְּדָק יְטוּל". (ישעיהו מ) כשיבינו את הפער האדיר בין גודל הבריאה אל מול האפסיות שלהם הם לא ינסו כלל להתנגד לגאולה שאלוקים הבטיח ומקיים. "הָלוֹא יַדְעָתָ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֶל־הֵי עוֹלָם ה' בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ".

לא ייעף ולא ייגע – באמצע הגאולה

ההתבוננות תגרום לאנשים להבין שחוקי הבריאה לא מפסיקים באמצע. לא מתבטל חוק המשיכה ולא זריחת השמש גם הגאולה לא מתבטלת ולא נעצרת. "כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהִשְׁלַג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַדֶּרֶךְ וְלֶחֶם לְאֹכֵל: כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב אֵלַי רִיקָם כִּי אִם עֲשֵׂה אֶת אֲשֶׁר חָפְצָתִי וְהַצְלִיחַ אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי" (ישעיהו נה).

יודע ישעיהו כי יהיו אנשים מישאלו מה יהיה. האם קיבוץ גלויות ימשיך. האם ישראל תמשיך לנצח. האם יבנה בית המקדש. האם כל נבואות הגאולה ימשיכו להתקיים? עונה לנו ישעיהו ואומר "הִנֵּה ה' אֱלֹהִים בָּחֶזֶק יָבֹא וְזָרְעוּ מִשְׁקֵלָה לוֹ הִנֵּה שָׁכְרוּ אֶתוֹ וּפָעַלְתּוּ לָפְנָיו: כִּרְעָה עָדְרוּ יִרְעָה בְּזֶרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא עֲלֹת יִנְהַל". הוא לא מתעייף באמצע קיבוץ הגלויות. "לֹא יִיעֵף וְלֹא יִיגַע אֵין חֶקֶר לְתִבְנוּתוֹ". (ישעיהו מ) "לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן" (תהילים קכא).

אלוקים הגדול נותן כח ועוצמה לעם ישראל

מהכח האין סופי שלו הוא נותן כח לישראל אחרי אלפיים שנה של עייפות וחולשה "נָתַן לִיעָף כֹּחַ וּלְאֵין אֲזָנִים עֲצָמָה יִבְהֶה" – "וְהוּא יִתֵּן כְּשִׁירָצָה כֹּחַ וְעֲצָמָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּגִלּוֹת יַעֲפִים וְיִגְעִים מֵאֵין אֲזָנִים". לעומתם הוא מחליש את הגויים שהם למודי מלחמות מנעוריהם "וְיִעֲפּוּ נַעֲרִים וְיִגְעוּ וּבְחוּרִים כְּשׁוֹל יִכְשְׁלוּ" - רשעי העולם שמוסיפים כח בכל יום כמו הנערים יעפו כשהיה רצון האל, יגעו ויפסיק כחם ולא יהיה להם אפילו כח נערים

מטרת הגאולה – קידוש השם

הכבישים בישראל – לצורך ה' יתברך

מטרת כל הגאולה היא שיכירו וידעו כל יושבי תבל כי ה' הוא האלוהים. ה' מלך עולם ועד. וזה חשוב כי בעת הגאולה אנחנו עלולים לחשוב שכל הדרכים החדשות שנפרצות, כל הסלעים המפונים וכל הכבישים הנסללים הם כדי שאנחנו נוכל לנוע במדינת ישראל בקלות ובנוחות. ישעיהו מגלה לנו בפרק הזה סוד גדול. כל הדרכים נפרצות ונסללות בשביל ה'.

"קוֹל קוֹרֵא בְּמִדְבָּר פָּנוּ דֶרֶךְ ה' יִשְׂרוּ בְּעֶרְבָה מִסְלָה לֹא-לְהִינִי".

הדרכים הללו נסללו לכבוד ה' יתברך. אנחנו נוסעים בהם, ובאמצעות חיי עם ישראל ונסיעותיו בדרכים, מתגלה כבוד ה' בעולם. "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בְּשָׂר יִחְדָּו כִּי פִי ה' דִּבֶּר".

הקדושה של יהודי הנכנס לארץ תהיה כמו ארון הברית

גם ירמיהו מתנבא נבואה פלאית שאומרת כי בעת הגאולה הקדושה של כל יהודי שנכנס לארץ תהיה כמו של ארון ברית ה' "כִּי כָל כְּנִיסַתְכֶם תִּהְיֶה קְדוּשָׁה, וְאִשְׁכּוֹן בָּהּ כְּאִלוֹ הוּא אֲרוֹן" (רש"י). לכן "לֹא יֵאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית ה' וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ בּוֹ וְלֹא יִפְקְדוּ וְלֹא יַעֲשֶׂה עוֹד" (ירמיהו ג). כי כל ירושלים הופכת לקודש בזכות קדושת הארון בבית המקדש. "בְּעֵת הַהִיא יִקְרָא לִירוּשָׁלַם כְּשֵׁם ה' וְנִקְוָה אֵלָיָה כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם ה' לִירוּשָׁלַם וְלֹא יִלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁעָרוֹת לְבָם הָרָע" – "שֶׁהִשְׁרַתָּ הַשְּׂכִינָה יִהְיֶה בְּכָל יְרוּשָׁלַם וְשִׁמְהָ יִקְוָה תִּפְלֹת הַמִּתְפַּלְלִים" (מצודות).

כל מציאות שתולין לסוס בין עיניו יהיה קדש לה' כך מלמד אותנו גם הנביא זכריה (יד כ) כי הקדושה תהיה בירושלים גם על הכרכרות והסוסים "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל מְצֻלֹת הַסּוֹס קִדְשׁ לַה'". והגמרא (פסחים נ). "כל מציאות שתולין לסוס בין עיניו - יהיה קדש לה'". בעת הגאולה קדושת הציץ שכתוב עליו "קודש לה'" תתפשט גם על התכשיטים של הסוסים שהם הדברים הכי חומריים בעולם. גם על הסירים שבבית, שלכאורה אין חומרי יותר מהם. "וְהָיָה כָּל סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה - קִדְשׁ לַה' צִבְאוֹת". ומפרש הרב קוק זצוק"ל "הרמת כל החול כולו אל הקודש. זאת היא מדת המעולים שבצדיקים, והמדה הצפויה לעולם בעתידו הנשגב" (שמונה קבצים ד ט).

הקדושה שמתפשטת על החולין, היא הקדושה שהזכרנו בתחילת השיעור, על קדושת הלבבות שבהם אנחנו עובדים את ה' ולא נותנים ללב החומרי לתור ולהסיט את מבטנו מארון ברית ה' שהולך לפנינו. מה' שהולך בקרב מחנותינו. "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עינכם". אלא לעובדו בכל לבבכם ובכל נפשכם.

המונה שעושה את המצווה

גלות - כשמקיימים תורה בלי כוונת הלב

הכוונה שבתפילה, בברכה ובעשיית המצווה - היא המחברת אותנו את הקודש. ולכן אומר ה' לישעיהו שהגלות באה בגלל קיום מצוות בלי כוונת הלב. "וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְעֹנָ כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִי וּבִשְׁפָתָיו כְּבֹדִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וְתִהְיֶה יְרֵאתָם אֵתִי מִצְוֹת אֲנִשִּׁים קוֹלְפֹדָה: לָכֵן הִנְנִי יוֹסֵף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הַפְּלֵא וְנִפְלָא וְאֶבְדָּה חֻקְמַת חֻקְמֵי וּבִיתִי נִבְנוֹי תִּסְתַּתֶּר" (ישעיהו כט). "תחת אשר לא עבדת את יְדוֹד אֱלֹהֶיךָ בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לִבָּב מְרַב כָּל: וְעַבַּדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ וְכו'" (דברים כח).

האר"י ז"ל מעורר על כוונת הלב

האר"י ז"ל שחי בארץ ישראל בתחילת הגאולה וקיבוץ גלויות דיבר הרבה על חשיבות הכוונה והשמחה. כאמור בגמרא "רבי אליעזר בר רבי צדוק אומר: עשה דברים לשם פעלים ודבר בהם לשמם. אל תעשה עטרה להתגדל בהם ואל תעשה קרדום להיות עודר בו". (נדרים סב) ויש מצוות שהכוונה בהם הכרחית ואם לא כיוון - צריך לחזור ולקיים את המצווה. ויש מצוות שלא צריך בהן כוונה כלל. ויש מצוות שצריך בהן כוונה כללית (משנה ברורה ס) כדלקמן.

מחלוקת בגמרא בין אמוראים

המשנה שאומרת "הָיָה קוֹרֵא בַתּוֹרָה, וְהָיָה זְמַן הַמִּקְרָא, אִם כִּנּוּן לְבוֹ, וְאִם לֵאמֹר, לֹא יֵצֵא" (ברכות פרק ב א). וכן כתוב בברייתא "וכן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה. אם כוון לבו - יצא, ואם לאו - לא יצא. אף על פי שזה שמע וזה שמע, זה כוון לבו וזה לא כוון לבו" (ראש השנה כז:). ולכן היה אומר רבי זירא לחזן שלו "איכיון ותקע לי" - התכוין להוציאני ידי חובה בתקיעת השופר. שלדעתו מצוות צריכות כוונה.

לדעת רבא - מצוות לא צריכות כוונה

בגמרא בראש השנה (כח/א) מובאת דעת רבא כי אם אדם לא כוון - יצא ידי חובה. "שלא לו ליה לאבוח דשמואל כפאו ואכל מצה - יצא. וכו' אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר - יצא. פשיטא היינו הך? מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל. אבל הכא זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא. קא משמע לן (שגם מי שתקע לשיר - יוצא ידי חובה). אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כוונה". (הכוונה צריכות אבל בדיעבד לא מעכבות). מקשה הגמרא על רבא מהמשנה והברייתא שכתובה לעיל. ותירצה הגמרא שמדובר בקורא להגיה ולכן צריך כוונה מיוחדת. וכן בתקיעה צריך כוונה מיוחדת כי אולי השומע חושב שזו לא תקיעת שופר אלא חמור נוער.

הלכה - מצוות צריכות כוונה

הרמב"ם בהלכות שופר פסק "לא נתכוון התוקע - לא יצא". וכן פסק בהלכות קריאת שמע (ב א) "הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל - לא יצא ידי חובתו. והשאר אם לא כיון לבו - יצא. אפילו היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה - יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון". וכך פסק בשו"ע (או"ח סימן ס ד) "יש אומרים שאין מצות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה".

כוונה כללית וכוונה מיוחדת

רוב המצוות - די בכוונה כללית

לכאורה יש סתירה בין ההלכה שאומרת שמצוות צריכות כוונה לבין ההלכה שאומרת כי חוץ מהפסוק הראשון של קריאת שמע. אם לא כוון ליבו - יצא. משמע שלא חייבים כוונה בשאר קריאת שמע? והתשובה היא שבשאר קריאת שמע מספיקה כוונה כללית של קיום מצווה. אע"פ שהוא לא מכוון בכל מילה ומשמעותה. אבל בפסוק ראשון הוא חייב לכוון לכל מילה ומשמעותה.

על כן כתב במשנה ברורה (או"ח סימן ס) "אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת - יצא. שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכוון. ורוצה לומר כי בכל מקום שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת, אע"פ שלא כיון בפירוש - יצא".

כוונה מיוחדת בפסוק ראשון ובברכה ראשונה של י"ח

אמנם בפסוק הראשון של קריאת שמע יש מצווה להבין היטב את המילים ולכוון בהן, שהרי התורה הדגישה שהדברים צריכים להיות על לבבנו. וכן בתפילה כתב השו"ע שחייבים לכוון כוונה מיוחדת בברכה ראשונה של התפילה "המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם, לפחות יכוין באבות; אם לא כיון באבות, אף על פי שכיון בכל השאר, יחזור ויתפלל (קא סעיף א). כי הברכה הראשונה היא סידור שבחו של מקום. על כן אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים.

ציצית - למען תזכרו

כתב הב"ח (סי' ח' והובא במשנ"ב כה טו) כי גם ציצית צריכה כוונה מיוחדת. שהרי כתוב בה "למען תזכרו ונעשייתם את כל מצוותי ויהייתם קדושים לאלהיכם" (במדבר טו) וכן בתפילין דכתיב בה "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיו כי בגד חזקה הוצאך ה' ממצרים" (שמות יג) הרי שה' רוצה כי בקיום מצוות תפילין יזכור אדם את מעשה ה' ביציאת מצרים ואת תורתו.

כן גם בסוכה צריך כוונה מיוחדת דכתיב בה "בסוכת תשבון שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבון בסוכת: למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם" (ויקרא כג). "משא"כ שאר המצוות דיוצא י"ח אף על פי שלא כיוון בה דבר, כי אם שעושה המצוות לשם ה' שציוה אותו לעשותם".

מצוות שעצם המעשה הוא המצווה

מאבד סלע ומצאה עני ונתפרנס בה - זכה

בספרי "אמר ר' אלעזר בן עזריה מנן למאבד סלע מתוך פיו ומצאה עני ונתפרנס בה - שפועלה עליו הכתוב פאלו זכה? תלמוד לומר: "לגר לתום ולאלמנה יהיה". כן הדין במצוות שכחה - העני נתפרנס והאדם קיים מצווה בלי כוונה. וכן "האומר סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני - צדיק גמור (ב"ב י"ג ע"ב). אע"פ שלא כיוון למצווה אלא שיחיה בנו. כיון שבסופו של דבר התפרנסו העניים, הרי קיים האדם את המצווה.

וכן הוא במקיים מצוות "ואהבת לרעך כמוך" באופן טבעי. אדם שאוהב את כל אחד מישראל, ונותן ומחלק ממונו לאחרים מרוב אהבת ישראל. הרי זה קיים את כוונת התורה וקיים את המצווה בהידור. ויש אומרים שלכן לא מברכים על צדקה או על אהבת ישראל שזה יראה כאילו אמר לו אני אוהב אותך באמת אלא רק בכפית הר כגית. והתורה דורשת אהבת אמת.

פריה ורביה בלי כוונת מצווה - יצא

כן הדין בתשלום חוב שנעשה בכפיה ובוודאי בלי שום כוונה. ולכן בית-דין רשאי לכפות את הלווה לשלם "מפני שפריעת בעל-חוב מצוה" (כתובות פו א). וכן הדין במצוות פריה ורביה שאדם קיים את המצווה אם יש לו בן ובת, אע"פ שבשעת קיום המצווה לא חשב על המצווה שבדבר אלא על הנאת עצמו. וכן כתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה: "אכל מצה בלא כוונה - יצא". והטעם שהתורה אמרה לאכול מצה בפסח והרי אכל. שעצם המצווה היא כוונת התורה.

ישב ארץ ישראל - המצווה נעשתה

כן הדין במצוות ישב ארץ ישראל שהגמרא אומרת (סנהדרין דף קב/ב) "אמר רבי יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות? מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל. שנאמר 'ויקן את ההר שמרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון'. הרי שעמרי בנה את העיר על שם עבודה זרה. אבל כיון שבסופו של דבר יישב את ארץ ישראל. הרי קיים את המצווה וזכה לשכר כל כך גדול.

זכות עצומה
לכל אחד
שבונה ומיישב
את ארץ
ישראל, בין אם
הוא אומר לשם
יחוד לפני כל
בנין ונטיעה ובין
אם הוא
מתעלם
מנוכחות ה'.
המעשה שלו
הוא הקובע
לזכות אותו
במצווה עצומה
של גאולת
ישראל

סיפורים על הרב זצ"ל

"לשם ייחוד" קודם השירות בצבא

פעם העביר הרב זצ"ל שיעור על מצות "לשם ייחוד" לדעת ה'בן איש חי' וסיפר:

שני אנשים הגיעו לבית הכנסת בראש-השנה. האחד מתפלל כל יום, בבחינת "מצות אנשים מלומדה", וגם בראש-השנה הוא בא לבית הכנסת כי הוא בא כל יום. יחד איתו בא אדם שלא קם כל השנה לתפילה, אך בראש-השנה אשתו דחקה בו ואמרה לו: "משה, קום, יש היום תקיעת שופר". הוא קם והגיע לבית הכנסת כדי לשמוע תקיעת שופר.

הרב אמר בשיעור, כי לדעתו השני יצא ידי חובה של תקיעת שופר כי הוא בא לבית הכנסת בשביל זה. אך הראשון, יכול להיות שלא יצא ידי חובה כי הוא לא התכוון במיוחד לקיים את המצווה של תקיעת שופר, ומצוות, כידוע, צריכות כוונה.

אני משרת בצבא כסגן אלוף כבר הרבה מאוד שנים. אחרי השיעור אמרתי לרב שאני מרגיש כמו האדם הראשון, שבא לבית הכנסת ולא מקיים את המצווה כי הוא לא אומר "לשם ייחוד". "אני משרת כל כך הרבה שנים בצבא אך לא שם לב למצווה שאני מקיים בכל רגע. האם יש 'לשם ייחוד' שצריך לומר?", שאלתי את הרב, "חיפשתי בכל ספרי התפילות ולא מצאתי בשום מקום 'לשם ייחוד' לפני השירות בצבא".

הרב נענה ואמר לי: "תכתוב בעצמך!"

שאלתי את הרב האם לכתוב ב"לשם ייחוד" מצות עשה מדרבנן או מצות עשה סתם או מצות עשה דאורייתא, והוא השיב לי: "בוודאי מצות עשה מהתורה. ולא רק מצווה אחת אלא שלוש מצוות".

וכך הוא הכתיב לי:

לְשֵׁם יִיחּוּד קִדְּשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיהּ, בְּדַחֲלִיו וְרַחֲמֵיו וְדַחֲלִיו, לְיִחְדָּא שֵׁם יי"ד ה"א בְּאַתִּיזִית וְאִי"ו ה"א בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הָרִינִי מוֹכֵן לְקִיָּים מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְכַבּוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ וְלִישֵׁב בָּהּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַיִּרְשָׁתָם אֹתָהּ וַיִּשְׁבְּתָם בָּהּ", וּמִצְוֹת אֶהְבֶּת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְאֶהְבֶּתָ לְרַעְךָ כְּמוֹךְ אָנִי ה'", וּמִצְוֹת לְהַצִּיל יְהוּדִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רַעְךָ אֲנִי יְהוָה". כְּדִי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ וְלַעֲשׂוֹת צָדוֹן בּוֹרְאָנוּ. וְיִהְיֶה נֶעֱמַ אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ כּוֹנֵנָה. וְיִהְיֶה נֶעֱמַ אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ כּוֹנֵנָה.

את ה"לשם ייחוד" הזה אני שם בכיסי כל הימים ואומר אותו בכל בוקר כדי לחזור ולזכור את המצוות שאני מקיים בכל רגע ורגע בתפקידי בצבא, שלא אקיים את המצווה הזו בלי מחשבה, "מצות אנשים מלומדה".

חבריי לצבא, שראו אותי אומר את ה"לשם ייחוד" הזה כל בוקר, ביקשו ממני העתק מהתפילה הזאת, וכך מדי יום חיילים רבים ביחידה שלי אומרים אותה בכוונה רבה.

(סא"ל שמואל בן עזרא, ירושלים)

תשובה כהלכה

כחו אף לנפש. שמירה על קיום המצוות היא כדי שנעבוד את הקב"ה ונהפוך להיות בני-אדם יותר טובים. אבל מה זה יתרום לקב"ה שנהיה בני-אדם יותר טובים? משל למה הדבר דומה? לאבא שבני הולכים בדרך טובה. זה לא נותן לו משה, אבל זה הדבר הכי משמח שיש לו. כך ה' כלפיו כמו אב לבנים.

חינוך כהוגן. האם אפשר להגיד שם השם כשאני אומרת עם הילדים הקטנים קריאת שמע? כן, ודאי, כי הם צריכים להגיד כהוגן ויש מצוות חינוך. פסוקים שלמים אפשר תמיד לומר עם שם ה'.

כן הדין בחיילים שמגוינים על אחיהם בארץ ישראל בלי כונה כלל, הריהם במעלה גדולה מאוד. ולומדים זאת מההלכה שאומרת כי מי שרצה לחלל שבת ולדוג דגים, ובטעות עלה לו ברשת תינוק שטבע בים - לא חילל שבת וזכותו גדולה כמציל נפש אחת מישראל. כך מובא בגמרא וכך ברמב"ם "שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד - פטור מכלום. נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ונתנוק - פטור. אפילו לא שמע שטבע הואיל והעלה תינוק עם הדגים - פטור" (רמב"ם שבת ב טז).

אם הבנים שמחה בשוב ארץ ישראל - אפילו בלא כוונה מצווה

כך כתב הרה"ג יששכר טייכטל הי"ד בספרו אם הבנים שמחה כי מיישבי ארץ ישראל בימינו מתקנים במה שבונים בפועל ללא כוונה לשם שמים יותר ממה שהצדיקים מתקנים עם כל כוונותיהם לשם שמים בבניות על השכינה והגלות בתיקון חצות. "שאף שמתקנים בזה תיקון גדול, לא הגיעו למה שמתקנים בני הארץ במה שבונים בידיהם בפועל". ומכאן זכות עצומה לכל אחד שבונה ומיישב את ארץ ישראל, בין אם הוא אומר לשם ייחוד לפני כל בנין ונטיעה ובין אם הוא מתעלם מנוכחות ה'. המעשה שלו הוא הקובע לזכות אותו במצווה עצומה של גאולת ישראל.

לכתחילה - כוונה בכל מצווה

מצווה שהיא בלא כוונה כגון בלא נשמה

אעפ"כ כתב כף החיים (או"ח סימן ס) בשם האריז"ל "הרי ידעת כי על ידי עשיית המצוות בין אם היא על ידי מעשה כגון סוכה ולולב וכו' בין אם היא על ידי הדיבור כגון תפלה ותלמוד תורה וכו', על ידי עשיית גוף המצווה נעשה בחינת הגוף וכלי שהוא בחינת 'מעשה', ועל ידי כוונת המחשבה נעשה בחינת 'נשמה'. אבל אם לא יכוין במחשבה - הויא עשיית המצווה כגוף בלא נשמה".

כוונה במצווה - זכות גדולה

וכתב בספר התיקונים (תיקון ו') "דְּוָדָא קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִיהוּ אֲוִרִיָּתָא, וְשִׁכְנִיתָא הִיא מְצוּנָה, זִפְאָה מְאֵן דְּמַתְּעַסְק בְּהוֹן לְיַחְדָּא לֵוִן". לכן כתב מהר"ח בשער רוח הקודש דף י"ב בשם הארי"י כי קודם שהאדם יעשה איזה מצווה או צדקה יאמר לייחוד שמא דקודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו בשם כל ישראל, ויכוין לחבר שם י"ה שהם דחילו ורחימו עם ו"ה שהם קודשא בריך הוא ושכינתיה עכ"ל.

וכתב כף החיים שם "אמנם צריך לזוהר מאד לומר הלשם ייחוד בכוונה גדולה כי הוא מיוחד השם הנכבד והנורא, ולא ח"ו אחר שיתרגל בה יבא לאומרה בלא דעת ותבונה כמו שכתבתי שם, והחי יתן אל לבו לזוהר מאד ולא יעבור עליו תמיד".

כוונה במצווה מצילה את ישראל

וממשיך שם בספר התיקונים "דְּבִזְמָנָא דְּיִשְׂרָאֵל מְשִׁתְּדִלִין בְּאוֹרֵיָּתָא דְּבִכְתָּב וּבְאוֹרֵיָּתָא דְּבַעַל פֶּה, בְּרַחֲמֵיו וְדַחֲלִיו, אֶתְמַר בְּהוֹן לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים, וּבְזִמְנָא דְּלֹא מְשִׁתְּדִלִין בְּהוֹן בְּרַחֲמֵיו וְדַחֲלִיו, אֶתְמַר בְּהוֹן שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם". שבזמן שישאל לומדים תורה שבכתב ובעל פה באהבה ובראיה נאמר בהם לא תקח האם על הבנים, והם שמורים מגלות ומכל רע. אבל כאשר ישראל לא משתדלים לקיים את התורה באהבה ויראה נאמר בהם "שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם ואת הבנים תקח לך". שמרחקים את השכינה מישראל ואינם מוונים על ידה.

דעת הבן איש חי

לכן כתב הבן איש חי בשו"ת תורה לשמה (ת"ט). והחיד"א כתב בקונטרס שמחת הרגל (לימוד ב') ובשו"ת רב פעלים (או"ח ח"א סימן א' וח"ג כב). ובסוד ישרים (ח"א סימן י"ז). כדעת הרש"ש ז"ל לומר "לשם ייחוד" על כל מצווה ומצווה שעושה, ואפילו לפני שיצא לטייל לרפואת גופו אמר "לשם ייחוד", כפי שכתב ב"לשון חכמים" (ח"ב סי' כ') נוסח מיוחד לזה, ע"ש. ויזכנו הקב"ה לקיים את כל מצוותיו באהבה ובראיה ובכוונה אכ"ר.